

TEODİSE

İMANLA AKLIN UYGUNLUĞU ÜZERİNE KONUŞMA

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
HÜSEYİN BATUHAN

FOL® 05

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 13858

FELSEFE 05
WILHELM LEIBNİZ KİTAPLIĞI 01

TEODİSE/İMANLA AKLIN UYGUNLUĞU ÜZERİNE KONUŞMA
GOTTFRIED WILHELM LEIBNİZ

ÇEVİREN: HÜSEYİN BATUHAN

ÖZGÜN ADI: *ESSAIS DE THÉODICÉE/DISOURS SUR LA
CONFORMITÉ DE LA FOI AVEC LA RAISON*
EDİSYON: AMEDÉE JACQUES (1842), PAUL JANET (1900)

YAYINA HAZIRLAYAN: EBUBEKİR DEMİR
LATİNCE - GREKÇE ÇEVİRİLER: NALAN ERGÜN
FRANSIZCA ÇEVİRİLER: ZEYNEP ATADEMİR
SON OKUMA: OSMAN BARAN KAPLAN
REDAKSİYON: MAK GRUP REDAKSİYON EKİBİ
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-605-69245-0-7

BASKI: AYRINTI BASIMEVİ ANKARA - SERTİFİKA NO: 13987
I. BASKI: MART 2019

İLETİŞİM ADRESLERİ
CİNNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

WILHELM GOTTFRIED LEIBNIZ

Leibzig'de doğdu (1646). İlk öğrenimini hukuk profesörü babasından ve ailesinden aldı. Erken yaşlarda Latince ve Yunanca öğrendi; Virgilius, Aristoteles ve Platon'un yanında Bacon, Galilei, Kepler, Descartes ve Campanella'yı okudu. Yüksek öğrenimini Leibzig Üniversitesi'nde tamamladı. Jena Üniversitesi'nde matematik derslerini takip etti (1663). Altdorf Üniversitesi'nde hukuk doktorasını tamamladı (1666). Hannover kütüphanesi yöneticiliği yaptı (1672-1676). Yeni bir hesap makinesi yapmanın yanında, diferansiyel, integral hesap ve olasılıklar teorisi alanlarında eserler verdi. Berlin Üniversitesi'nin kurucu müdürlüğünü yaptı (1700-1711). Görevi bırakmasının ardından bir süre Viyana'da yaşadı (1711-1714). Hannover'de öldü (1716).

Başlıca eserleri: *Meditations on Knowledge, Truth, and Ideas* (1684), *Discourse on Metaphysics* (1686), *Primary Truths* (1689), *New System* (1695), *Specimen Dynamicum* (1695), *On the Ultimate Origination of Things* (1697), *On Nature Itself* (1698), *New Essays on Human Understanding* (1704), *Theodicy* (1710), *Monadology* (1714), *Principles of Nature and Grace* (1714),

HÜSEYİN BATUHAN

Sürmene'de doğdu (1921). İzmir Erkek Lisesini (1939), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünü bitirdi (1943). *Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi* başlığını taşıyan doçentlik tezini verdi (1958). Bu tez TDK Bilim Ödülü'ne layık görüldü (1960). İstanbul'dan ayrılarak meslektaşı Teo Grünberg'le birlikte geçtiği Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Felsefe bölümünün kurulmasına önayak oldu (1966). 1979 yılında emekliliğini istedi. Münih, Oxford ve Salzburg Üniversitelerinde de öğretim üyeliği yapan Batuhan, emekliliğinden 2003 yılındaki vefatına dek Heybeliada'daki evinde bilim tarihi, eğitimi ve felsefesi üzerine çalışmalarla geçirmiştir. Başlıca Eserleri: *Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi* (1959), *Modern Mantık* (1970), *Bilim ve Şarlatanlık* (1993), *Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler* (1998), *Uğur Felsefe Öğreniyor* (1999), *Bir Zamanlar Bir Turan Vardı* (2001), *İspanya'da Bir Şato* (2001), *Semiyotik, Fanatizm ve Tolerans* (2007).

İÇİNDEKİLER

YAYINA HAZIRLAYANIN NOTU	11
SUNUŞ	12
BİRİNCİ BÖLÜM ÖNSÖZ	15
İKİNCİ BÖLÜM İMANLA AKLIN UYGUNLUĞU ÜZERİNE KONUŞMA	52

YAYINA HAZIRLAYANIN NOTU

İmanla Aklın Uygunluğu Üzerine, MEB Klasikleri Serisi'nin parçası olarak Hüseyin Batuhan tarafından dilimize kazandırılmıştır. 1946 yılında yayımlanan eserde, dönemin dilinden kaynaklı kimi kavramlarda Paul Janet edisyonu temel alınarak güncellemeye gidilmiş; bunlar ilk geçtikleri yerlerde eğik çizgi ile belirtilmiştir. Düz parantezler çevirmene, köşeli parantezler tarafımıza aittir.

Zamanının ileri gelen bir aydını olarak Leibniz, günümüz okuyucusuna yabancı gelebilecek birçok filozof ve teoloğun adını zikretmektedir. Bu isimlere dair Paul Janet edisyonunda yer alan notları, okuyucuya klavuzluk açısından önemli bulduğumuzdan esere ekledik; bunlar 'P. J.' kısaltması ile gösterilmiştir. Hüseyin Batuhan'ın Önsöz'de belirttiği dördüncü cilde ulaşamadığından Fransızca dipnotlar ve Latince ifadeler yeni edisyon için çevrilmiştir. Bu noktada eserde geçen Latince ifadeleri çeviren Nalan Ergün'e ve Fransızca dipnotları çeviren Zeynep Atademir'e teşekkürü borç bilirim.

Bu eser, 'Önsöz' ve 'İmanla Aklın Uygunluğu Üzerine Konuşma' ile birlikte *Teodise Denemeleri*'nin birinci kitabını; 'Tanrı'nın İyiliği, İnsanın Özgürlüğü ve Kötülüğün Kaynağı' ile ikinci kitabını oluşturacaktır.

İyi okumalar sevgili okur...

Ebubekir Demir

SUNUŞ

Leibniz, *Monadologie* ve *Théodicée* gibi en temel eserlerini Fransızca olarak kaleme almıştır. *Théodicée* sistematik bir eser olmayıp, tıpkı *İnsan Anlığı Üzerine Denemeler*'inde olduğu gibi, Fransız düşünürü Pierre Bayle'in *Dictionnaire Historique et Critique* adlı muazzam eserini okurken gerek eleştiri gerekse kendi düşüncelerini açıklamak amacıyla kaleme aldığı notların bir araya getirilmesi yoluyla meydana getirilmiştir. Bu yüzden de pek çok tekrarla doludur. Bununla beraber Leibniz'in bütün fikirlerini bir araya toplaması ve bütün felsefesinin âdeta bir özetini vermesi nedeniyle *Théodicée*'nin önemi, felsefe tarihi açısından oldukça büyüktür. Leibniz'in hayatının son senelerine doğru (1710) Amsterdam'da yayımladığı bu büyük eserin, Fransızca pek çok baskısı çıkmış olmakla beraber bunların hemen hepsinde baskı yanlışlarına rastlamak mümkündür. Bu yüzden biz bu tercümemizde Amedée Jacques (1842), Paul Janet (1900) ve C. J. Gerhardt baskılarını esas almakla birlikte Almanca Robert Habs (1884) ve Arthur Buchenau (1927) çevirileriyle devamlı olarak karşılaştırmak zorunda kaldık. Bu arada Leibniz'in üslubunun bozukluğunun, son derece uzun ve anlamları belirsiz cümleler kullanmasının işimizi büsbütün güçleştirmekle beraber, gerek baskıdan gerekse çeviriden doğan güçlükleri elimizden geldiği kadar gidermeye gayret ettik. Fakat yine de kusursuz bir tercüme yapabilmış olduğumuzu umuyoruz. Değerli Hocam Doç. Dr. Halil Vehbi Eralp'ın cömertçe yardımları olmasaydı, şüphesiz bu kadarını da elde etmemiz mümkün olmazdı. Yardımlarından ötürü burada kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Hüseyin Batuhan

TEODİSE DENEMELERİ

WILHELM LEIBNİZ

BİRİNCİ BÖLÜM ÖNSÖZ

İnsanların çoğunluğunda sofuluğun/bağlılığın (*dévotion*), her zaman dinin şekilsel tarafına¹ bağlanmak tarzında kendini gösterdiği herkesçe bilinen bir hakikattir: Öz dindarlık, yani bilgi/nur ve erdem asla kalabalığa nasip olmamıştır. Bunun böyle olmasına şaşmamalı, çünkü zayıf bir varlık olan insan için bundan daha doğal bir şey olamaz. Görünüş daha ilk bakışta bizi kendisine çeker, oysaki içe bağlı şeyler öyle değme kişinin harcı olmayan bir incelemeyi gerektirir. Gerçek dindarlığı, oluşturan inanç [*sentiment*] ve pratiğin kopması olan dinin şekil/formalite tarafı iki türdür: Bunlardan bir kısmı pratik dinî törenlere (*cérémonies de la pratique*), diğerleri ise inancın düsturlarına (*formulaire de la croyance*) varır. Törenler erdemli işlere benzer, inancın düsturları ise birer hakikat gölgesi gibi olup, az çok saf bilgiye yaklaşır. Eğer bütün bu formaliteleri ortaya koyanlar, onlara, her zaman dindarlığın özüne bağlı kalma ve bu özü aksettirme kudretini verebilmiş olsalardı; dinî törenler, kilise disiplini, toplulukların bağlı olduğu kurallar, insanların koymuş olduğu yasalar her zaman kötülükten [*vice*] uzak kalmamızı, iyiliği benimseyip erdemle içli dışlı olmamızı sağlamak için tanrısal yasayı koruyan bir duvar görevi görebilselerdi, onları takdire değer bulurduk. Gerçekten Musa'nın, diğer akıllı yasakoyucuların, dinsel düzenler kurmuş olan bilgin insanların ve özellikle en saf ve en aydınlanmış olan dinin

¹ *Formalité*, çeviride 'dinin şekilsel tarafı' ya da 'formalite' olarak karşılanmıştır. (Yay. Haz.)

tanrısal kurucusu İsa'nın amacı buydu. İnancın düsturları için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. İnancın düsturları da burada sözü geçen hakikatin bütününe kavrayamasalar bile, hiç değilse kurtarıcı hakikate uymayan bazı şeylerden [prensiplerden] büsbütün uzak kalabilselerdi, yine bir diyeğimiz kalmazdı. Fakat ne yazık ki bağlılığın birtakım şekil ve törenlerle boğuluyor olması; tanrısal nurun kişisel inançların gölgesinde kaybolması sık sık rastladığımız bir olaydır.

Hristiyanlık yayılmadan önce yeryüzünü kaplayan paganlarda yalnızca bir tür şekilselliğe rastlıyoruz. Onların tapınmalarında birtakım törenler vardı, fakat inancın yasaları gibi bir şeyden haberlerinin olmadığı gibi, hiçbir vakit de dogmatik teolojilerinin düsturlarını tespit etmek akıllarından geçmemişti. İnanırları tanrılar gerçekten var olan birer kişi mi, yoksa sadece Güneş, yıldızlar ve öğeler gibi doğa güçlerinin sembolleri miydi? Bu noktada en küçük bir bilgileri yoktu. Gizemleri de (*mystère*) öyle anlaşılması güç dogmalar değildi; profanların yani henüz dinî hayata girmemiş olanların yer almasına hiçbir zaman izin verilmeyen birtakım gizli törenlerden ibaretti. Bu törenler çoğunlukla gülünç ve saçma olduklarından, insanların küçümsemesine uğramamak için gizliden gizliye yapılmaları gerekirdi. Paganların/Putatanın tapanların da kendilerine göre birtakım bâtil inançları vardı. Örneğin mucizeleriyle övünürler, fala, kâhinliğe, keşif ve geleceği haber vermeye çok önem verirlerdi. Tanrıların sözümona iyilik ve hiddetini gösteren bir sürü işaret uydurup duran rahipler, bunların tercümanı olduklarını iddia ettiler. Bu, insani olaylardan kaynaklanan korku ve ümitle zihinleri [*esprit*] idare etmeye yönelikti. Fakat hiçbir zaman asıl bundan sonra başka bir hayatın bizi beklediği düşüncesi akıllara gelmiyor, kimse kalkıp da insanlara Tanrı ve ruh hakkında bazı gerçek inançlar vermeyi kendine iş güç edinmiyordu.

Bütün eski halklar arasında dinlerinde kamusal dogmalara sahip olan tek halk olarak İbranileri tanıyoruz. İbrahim ve Musa, her iyiliğin kaynağı ve bütün kâinatın yaratıcısı

olan tek bir Tanrı inancını kurdular. İbraniler kitaplarında Tanrı'dan, En Yüksek Töz'e cidden yakışır bir dille bahsediyorlar. Yeryüzünün küçücük bir bölgesinde yaşamış olan bu halkın, diğer insan türünün tümünden daha aydınlanmış olduğunu görmek doğrusu insanı hayrete düşürüyor. Belki başka ulusların yetiştirmiş olduğu bilginler de Tanrı'dan bu derece güzel bir dille bahsetmiş olabilir, ancak ne yazık ki inançlarını yeterince etrafındakilere aşılayamadıkları gibi, dogmalarını da yasa hâline koyamamışlardır. Gerçi Musa da yasaları arasına ruhun ölümsüzlüğü doktrinini sokmamıştı, fakat bu doktrin onun inançlarıyla tutarlıydı ve ağızdan ağza geçerek öğreniliyordu, ancak henüz bütün topluluğun inanması gereken bir dogma hâlini almamıştı. Sonunda İsa gelip bu hakikati gizleyen perdeyi kaldırdı. Elinde (siyasi) bir güç olmamasına karşın, tıpkı güçlü bir yasakoyucu gibi, ölümsüz ruhların başka bir hayata geçtiklerini ve orada (bu dünyada yaptıkları) hareketlerin karşılığını görececeklerini öğretti. Musa, bugün birçok medeni ulusun da kabul ettiği, Tanrı'nın büyüklük ve iyiliğini anlatan güzel fikirler ortaya atmıştı. Fakat İsa bu kadarla kalmadı, bu fikirleri sonuna kadar götürüp tanrısal iyilik ve adaletin, ruhları bekleyen ikinci ve asıl hayat anlayışında en kusursuz ifadesini bulduğunu gösterdi. Burada Hristiyan doktrininin başka noktalarına değinme arzusunda değilim, sadece İsa'nın doğal dini nasıl yasaya dönüştürdüğünü ve ona kamusal bir dogma otoritesi verme konusunda nasıl en son adımı attığını göstermek istiyorum. Bir sürü filozofun uğraşıp da bir türlü beceremedikleri işi, İsa tek başına yaptı. Sonunda Hristiyanlık, bilinen dünyanın en iyi parçasını elinde tutan Roma İmparatorluğu'na kendisini kabul ettirince, bilginlerin dini, halkın dini hâline geldi. Muhammed de doğal teolojinin bu büyük dogmalarından hiç uzaklaşmadı. Takipçileri, bu dogmaları Hristiyanlığın sokulamadığı Asya ve Afrika'nın en uzak uluslarına kadar yaydı. Birçok memlekette Tanrı'nın birliği ve ruhun ölümsüzlüğü gibi gerçek